

Ouk Varinic: Az alkotmányjogi panaszok általános megítélése

1. Bevezetés

Köztudott, hogy a magyar alapjogvédelem rendszerére a német jog mindig is hatást gyakorolt, ugyanis a német alkotmánybíróság nem csupán a tevékenysége és kialakított doktrínái, hanem szervezetrendszer, hatásköre szempontjából is példaadó más alkotmánybíróságok számára, így a magyar Alkotmánybíróság számára is.[1]

Következésképpen kijelenthető, hogy mind a magyar és mind a német szabályozási környezet hasonló dogmatikával rendelkezik. Ebből adódóan jelen tanulmányban a hazai alapjogvédelmi rendszer specifikus sajátosságai kerülnek vizsgálódásaim középpontjába-párhuzamot vonva a német területek attribútumaival.

A magyar jogalkotás sajátossága, hogy a német magánjogtudomány és a Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) komoly nyomott hagyott rajta.[2] Ennek megfelelően mielőtt a magyar alapjogvédelmi rendszerre rátérnék, röviden és velősen ismertetném a német rendszer sajátosságait, melyet korábbi tanulmányaimban bővebben is megtalálhatóak.[3]

1. A német alapjogvédelem hatásai

Az európai centralizált alkotmánybíráskodás elvi megalapozása és gyakorlati kezdetei Hans Kelsenig és az 1920-ban létrehozott osztrák alkotmánybíróságig nyúlnak vissza, mai meghatározó modellje azonban az 1951-ben a Német Szövetségi Alkotmánybíróság lett. A német alkotmánybíróság újdonsága az volt, hogy egyesítette a normakontrollt az alapjogok egyéni védelmével, amire az alkotmányjogi panasz intézménye szolgált.[4]

A történelem során a német jogi fejlődés hagyományosan példaként szolgált a magyar jog előtt. A magyar kodifikátorok előszeretettel vették át a német jogtudósok által kidolgozott, és

alkalmazott elméleti konstrukciókat, alapvető elveket és értéktartalmakat, továbbá szabályozási strukturákat.

A jelenleg irányadó német jogelméleti meghatározás szerint – mely szakított a korábbi, túlzottan szűkítő értelemmel – a német alkotmányjogi panasz olyan rendkívüli jogorvoslat, amely a panaszos alapjogaiba történt közhatalmi beavatkozás elhárítására szolgál. Ebből adódóan az alkotmányjogi panasz nem egyfajta meghosszabbítása a rendes jogorvoslati rendszernek, tehát nem az feladata, hogy kikerülhetővé tegye a rendes jogorvoslati eszközök igénybevételét, hanem azokon kívül helyezkedik el, egy másik térben.^[5]

Alapvető kérdés, hogy közvetlenül alkalmazhatók-e az alapjogok? Németországban is komoly viták folytak a tekintetben, hogy az alapjogokat lehetőség van-e közvetlenül alkalmazni, vagy csupán a jogalkotást kötik? Amennyiben lehetőség lenne erre, további kérdésként merül fel, hogy milyen konstellációban lennének alkalmazandók, amely azt jelenti, hogy „kik” és „mik” között érvényesülnek. Ennek megfelelően az *„alapjogokat az állammal szembeni biztosítékoknak felfogó álláspont”* szerint az alapjogokat abban az esetben tekinthetjük közvetlenül alkalmazandónak, ha a magánszemély az állammal áll jogviszonyban.

Konstatálható az a tény, hogy a német joggyakorlatban kialakult az alapjogok „Drittwirkungja” vagyis egyéni jogviszonyokra való kihatása. Ez mit is jelent? Ezen irányzat függvényében bármelyik magánszemély felsorolhatná például a Ptk-t, és adott helyzetben egy szerződés vitájánál is közvetlenül az adott ország alkotmányára hivatkozhatna. [6] Ugyanakkor vannak olyan álláspontok amelyek alapján az alapjogok magánfelek közötti érvényesülését legfeljebb csak akkor lehetne megengedni, ha az egyik fél – mint jogi személy – állami tulajdonban van, illetőleg közfeladatot lát el, közigazgatási hatásköröket gyakorol.[7] Természetesen vannak az előző álláspontnál jóval enyhébb álláspontok miszerint az alapvető jogok csak a törvényi helyek nyitottságánál veendő figyelembe, vagyis a meglévő tételes jogszabályokat ezek fényében kell értelmezni. Köztudott, hogy a jognak 12 értelmezési módszere ismeretes,^[8] amelyek közül az alapjogok mentén való értelmezés csak egy, és nem szoríthatja ki a másikat.

Az alkotmányjogi panasz a német jogban is a rendkívüli jogorvoslat eszköze. Jogi természetének főbb elemeit az alkotmánybíróság gyakorlata kristályosította ki. Kezdetől fogva szempont volt, hogy az alkotmánybíróság ne váljon működésképtelenné a tömegesen rá zúduló alkotmányjogi panaszok miatt, ezért az alkotmányjogi panasz elfogadhatósága feltételrendszerének kidolgozását sokkal inkább az „elbottlási elv”, mintsem a hatékonysági elv alkalmazása jellemezte.[9]

Hasonlóan a magyar jogrendhez a német jogrendben is lehetőség van a bírósági határozatok

alkotmányossági felülvizsgálatára.

A német jog kimondja, hogy a bírói jogalkalmazás, a bírói jog kötve van az alapjogokhoz.^[10] Az alapjogok a jogalkalmazást közvetlenül kötelezik. A német Alaptörvény elsődlegességét megfogalmazó egyik szabály az, hogy a bíró a törvénynek és jognak alárendelten működik „Vorrang der Verfassung”.^[11]

Az alkotmányjogi panasz rendkívüli jellege akként ragadható meg, hogy alkotmányjogi panasznak kizárólag akkor van helye, ha az alapjogi sérelem más eszközzel nem volt, nem lett volna elhárítható.

A szubszidiaritás elvéből adódóan az alkotmányjogi panasz rendkívüli jellege akként ragadható meg, hogy alkotmányjogi panasznak kizárólag akkor van helye, ha az alapjogi sérelem más eszközzel nem volt, nem lett volna elhárítható. A rendes bíróságoknak is törekedniük kell az alkotmányos alapjogok megóvására ítélezési tevékenységük során, így – a jogbiztonság elvével összhangban – csupán kivételesen lehet helye a rendes bíróság jogerős ítéletének alkotmánybíróság előtti megtámadásának, másrészt pedig az alkotmánybíróság akkor tudja betölteni rendeltetését, ha nem zúdulnak rá tömegesen alkotmányjogi panaszok.[12]

Érdekes kérdést vet fel a jogi képviselet kérdésköre. Minden jogrendben vannak olyan eljárástípusok ahol kötelező a jogi képviselő szerepvállalása, az ilyen ügyletek javarészt ellenjegyzéshez kötött ügyletnek minősülnek. Kérdéses, hogy az alkotmányjogi panasszal kapcsolatos eljárásban kell-e jogi képviselő vagy sem. Magam azt az álláspontot képviselem, hogy szükséges lenne kötelezővé tenni a jogi képviselő részvételét az eljárás során, hiszen ezzel is tehermentesíteni lehetne az alkotmánybíróságot azáltal, hogy jogi képviselők által „lektorált” beadványok már átestek egy előzetes szakmai szűrőn. Németországban az alkotmányjogi panasszal kapcsolatos eljárásban a jogi képviselet az alkotmányjogi panasz benyújtásakor nem kötelező, ha azonban szóbeli tárgyalásra kerül sor, akkor a panaszosnak képviselővel kell rendelkeznie. A képviselőt írásban és kifejezetten az Alkotmánybíróság előtti eljárásra kell meghatalmazni. A törvény értelmében képviseletet láthat el az ügyvéd, valamint az olyan jogászprofesszor, aki rendelkezik a bírói tisztség betöltéséhez szükséges képesítéssel, és aki állami vagy államilag elismert felsőoktatási intézmény alkalmazottja az Európai Unió bármely tagállamában, Svájcban vagy az Európai Gazdasági Térségről szóló Megállapodásban részes bármely államban. Más személy képviselőkénti közreműködését az alkotmánybíróság esetileg és csak abban az esetben hagyja jóvá, ha ezt a folyamatban lévő ügy természete indokolja.[13]

III. A német alkotmányjogi panaszok befogadási követelményrendszere

A német jogrendben irányadó szabályként elsődlegesen a német alaptörvény (Grundgesetz -GG), eljárásjogi szempontból pedig az alkotmánybíróvási törvény (Bundesverfassungsgerichtsgesetz -BverfGG) az irányadó.

Az alkotmányjogi panaszok elfogadhatósági feltételrendszerének kidolgozását illetően fő szempont volt, hogy az AB ne váljon működésképtelenné, ennél fogva a befogadási rendszerre sokkal inkább az „elbotlási elv”, mintsem a hatékonysági elv jellemző.^[14]

A német alkotmányjogi panaszt írásban kell benyújtani és indokolni. A panasznak tartalmazni kell a panasz tárgyának pontos megjelölését. A német alkotmányjogi panasz tárgya sokrétű. A panasz tárgya lehet bírósági ítélet^[15], továbbá közigazgatási határozat is.^[16] És ha több aktus is kibocsátásra került, akkor mindegyik megtámadható alkotmányjogi panasz útján.^[17]

Előterjesztésének határideje egy hónap; nincs lehetőség a panasz előterjesztésére nyitva álló határidő bíróság általi meghosszabbítására. Azonban ha a panaszos a határidőt rajta kívül álló ok miatt nem tudja tartani, az akadály megszűnésétől számított 2 héten belül igazolási kérelem egyidejű benyújtása mellett lehetősége nyílik a panasz benyújtására. Az eljáráshoz – ahogy az az előzőekben is kifejtésre került – nem kötelező jogi képviselőt igénybe venni.^[18]

Fontos tényezővel bír az ügyfélképesség a német „Beschwerdefähigkeit” kifejezés, melyet, ha magyarra fordítunk, azt jelenti, hogy panaszképesség. Alkotmányjogi panaszt az nyújthat be, akinek az alapjogai sérültek, valamint alapjogi jogképességgel rendelkezik.^[19]

A német szakirodalom két alapvető fogalmat kategorizál. Egyrészt beszélhetünk az ún. Beschwerdeberechtigung-ról, amely azt jelenti, hogy a panaszost alapvető jogok illetik meg, ezzel szemben beszélhetünk az ún. Beschwerdebefugnis-ról, ami azt jelenti, hogy fennáll-e annak a lehetősége, hogy valamely konkrét alapjog sérült-e a panaszos esetében.^[20] Ha a panasz megfelel a befogadás feltételeinek, akkor az AB azt kezdi el vizsgálni, hogy a panasz benyújtója 1) maga; 2) jelenben; 3) és közvetlenül tekinthető-e az alapjogi sérelem elszenvedőjének.

Érdekes kérdés a „*jelenben*” kifejezés. Fontos a jelenbeliség követelménye, ennek alapján az alkotmányjogi panasznak akkor van helye, ha az alapjogi jogsérelmet megvalósító közhatalmi aktus a panasz benyújtásakor még érezteti káros, jogsértő hatását, vagyis ez a hatás még nem múlt el, és nem is csupán a jövőben fog érvényesülni. Az alkotmánybíróság általában abból indul ki, hogy az ítéletnek a panaszosra gyakorolt hatása jelenbeli beavatkozásnak minősül a panaszos jogi szférájába, vagyis ez a követelmény teljesül. A panaszos érintettségének már vagy még fenn kell állnia, és nem valamikor a jövőben. Teljesül például a jelenbeliség követelménye, ha a panaszos az alkotmányjogi panasz benyújtásakor többé nem korrigálható döntésekre kényszerül.

1. *Az alkotmánybíráskodás kapcsolata a jogalkotással és jogalkalmazással*

Ennél a témánál említhető meg az alapjogvédelem összetett jellege. Alkotmányjogi dogmatikai értelemben az alapjogvédelem kétféle lehet: kollektív és egyéni. A kollektív alapjogvédelem eszköze a normakontroll, vagyis a jogszabályok alkotmányosságának ellenőrzése.[21]

A normakontroll két további kategóriára bontható. Beszélhetünk egyrészt absztrakt, másrészt konkrét normakontrollról. A két normakontroll viszonya eléggé összetett. A konkrét normakontroll természetjogi megközelítésű és elsődleges funkciója az alapjogok védelme. Az absztrakt normakontroll pedig – az eredeti kelsen-i elgondolás szerint – pozitivisták szemléletben az alkotmány védelmére helyezi a hangsúlyt.^[22]

Az absztrakt normakontroll abban különbözik a konkrét normakontrolltól, hogy míg az absztrakt estén – az arra jogosult indítványára – az Alkotmánybíróság konkrét ügytől és eljárástól függetlenül, általános jelleggel vizsgálja egy norma Alaptörvénnyel való összhangját, addig a konkrét normakontroll esetében létezik egy alapügy (alapeljárás), amelyben egy adott jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés alkotmányellenessége felmerül.^[23] További különbségként megemlíthető, hogy a konkrét normakontroll döntően az egyéni érdek, az absztrakt normakontroll pedig a közérdek érvényesítésére szolgál.^[24] Az absztrakt kifejezés is alapvetően arra utal, hogy nincs egyedi ügy, tehát az indítvány formálisan az absztrakt közérdeket szolgálja, hogy a jogrend koherens maradjon, elemei

megfeleljenek az alkotmánynak.^[25]

Az absztrakt normakontroll további két altípusra bontható: lehet előzetes, illetve utólagos. Az előzetes absztrakt normakontroll a magyar alkotmánybírósági joggyakorlat szerint kivételes eljárásnak minősül és elsősorban formai szempontok alapján vizsgálódik.^[26] Utólagos absztrakt normakontrollra – a nevéből is adódóan – a jogszabály kihirdetése után van lehetőség. Szerepe jelentős, hiszen az alkotmányvédő tevékenység egyik kiemelkedő eszköze. A törvényhozó hatalommal szemben nyújt egyfajta garanciát. Akinek azonban jogi érdeke fűződik az alkotmányellenesség megállapításához, annak továbbra is közvetlen indítványozási joga van: ennek eszköze a konkrét normakontroll. A konkrét normakontrollnak három fajtája van: a) „*régi*”, *normakontrollal egybekötött alkotmányjogi panasz*, b) *közvetlen vagy kivételes alkotmányjogi panasz* és c) *a bírói kezdeményezés egyedi normakontroll eljárás iránt.*^[27]

1. Az alkotmányjogi panasz általános megítélése

Ahogy hatályba lépett az Alaptörvény úgy a hazai jogorvoslati rendszer is teljesen átalakult. Megnövekedett az alkotmányjogi panasz eszközének tárháza, amelyből adódóan a bírósági ítékezés is kontroll alá került.[28]

Megszűnt az *actio popularis* intézménye, ennek az lett a következménye, hogy a közérdekvédelmi hatáskörökről áthelyeződött az ügyek többségének sarokpontja az egyéni alapjogvédelemre. Az Alkotmánybírósághoz beérkező beadványok hangsúlyai egyre jobban eltolódtak. Az utólagos normakontrollt kérő indítványok száma jelentősen csökkent, míg az alkotmányjogi panaszok száma egyre csak nőtt.[29]

Teljesen átalakult az alkotmányjogi panasz intézménye. Újra lett gondolva ez a jogintézmény. Korábban csak szűk körben volt lehetőség a kérelmező számára, hogy igénybe vegye az alkotmánybírósági kontrollt. Az új szabályozás ehhez képest opciókat vezetett be. Két új panasztípus kapott hangsúlyt (a „közvetlen” és a valódi elnevezéssel illetett alkotmányjogi panaszok). Ezen panaszok megjelenése kiszélesítette az alkotmányjogi panaszok igénybevételének lehetőségét. Több esetkörben is alkalmazhatóvá vált.[30] Több

alapjogsérelemre is eszközként szolgált az alkotmányjogi panasz.

Az eddig elhangzottak alapján elmondható, hogy az alkotmányjogi panasz az az intézményesített út, amely a bíróságokat és alkotmánybíróságokat is össze tudja kapcsolni, ugyanis lehetővé teszi valamennyi bírói döntés felülvizsgálatát és megsemmisítését. A bíróságok és az alkotmánybíróságok közötti viszonyt több tényező határozza meg: egyrészt a kérdés alapvetően abban rejlik, hogy kié a végső szó, ami alkotmánybírósági aktivizmushoz és az eljárási (befogadási) szabályok megengedéséhez is vezethet, valamint az ügyteherrel járó egyedi nehézségek.[31]

Az Alkotmánybíróság jellegadó hatásköre az elmúlt időszakban tehát az érintettséghez kötött alkotmányjogi panasz lett, amelynek típusai kibővültek. Az absztrakt normakontroll visszaszorulásának oka azzal magyarázható, hogy megszűnt az utólagos normakontroll actio popularis jellege, így az Alaptörvény által arra feljogosított személyi kör elvi meggyőződésén múlik, hogy kezdeményezik-e az Alkotmánybíróság ilyen típusú eljárását.[32]

A jogintézmény „elsődleges célja az egyéni, szubjektív jogvédelem: a ténylegesen jogsérelmet okozó alaptörvény-ellenes jogszabály által okozott jogsérelem orvoslása. Ehhez kapcsolódik a jogszabály felülvizsgálatára irányuló alkotmányjogi panaszok esetén másodlagos célként a későbbiekben előforduló hasonló jogsértések megelőzése és ennek révén egyben az alkotmányos jogrend objektív védelme.”[33]

Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLII. törvény (továbbiakban: Abtv.) 26. §-a jogszabályok (normatív panasz), a 27. §-a bírói döntések elleni alkotmányjogi panaszok (egyedi panasz) befogadási kritériumait tartalmazza. Az első esetben a norma alkotmányosságát, míg az utóbbiban a norma értelmezésének alkotmányosságát vitathatja az indítványozó. A támadott aktus típusa mellett fontos elkülönítési ismertetőjegy, hogy korábban megvalósult-e bírósági eljárás. Az Abtv. 26. § (1) bekezdése (közvetett normatív panasz), illetve az Abtv. 27. §-a szerinti panasszal akkor lehet élni, ha korábban volt bírósági eljárás, míg az Abtv. 26. § (2) bekezdés szerinti panasszal (közvetlen normatív panasz) akkor, ha nem volt és nem is lehetett volna bírósági eljárás.[34]

1. Az alkotmányjogi panasz fogalma és funkciói

Az európai centralizált alkotmánybíráskodás elvi megalapozása és gyakorlati kezdetei Hans Kelsenig és az 1920-ban létrehozott osztrák alkotmánybíróságig nyúlnak vissza, mai meghatározó modellje azonban az 1951-ben a Német Szövetségi Alkotmánybíróság lett. A német alkotmánybíróság újdonsága az volt, hogy egyesítette a normakontrollt az alapjogok egyéni védelmével, amire az alkotmányjogi panasz intézménye szolgált.^[35]

Az alkotmánybíráskodás eszmetörténetének egyik legismertebb alakja az osztrák Hans Kelsen. A Kelsen nevéhez fűződő „joglépcső” – vagy alpnorma-elmélet végkövetkeztetése, hogy egy alpnormával (ti. az alkotmánnyal) ellentétes norma érvényességét mindaddig vélelmezni kell, amíg azt egy erre a célra külön létrehozott szerv (ti. az alkotmánybíróság) ki nem mondja.^[36]

Kelsen fogalmazta meg az osztrák alkotmány alkotmánybíráskodásra vonatkozó rendelkezéseit és 1920 és 1929 között maga is a Verfassungsgerichtshof (a továbbiakban: VfGH) tagja volt.^[37]

A nemzetközileg is elfogadott általános álláspont szerint az alkotmányjogi panasz az alkotmánybírósági alapjogvédelem legfontosabb eszköze, hiszen ez a legkönnyebben hozzáférhető az állampolgárok részéről. Az alapjogok hagyományosan az emberek jogai az állammal szemben, ennek megfelelően az alapjogok állam általi megsértése áll az alapjogi dogmatika középpontjában.^[38]

Az alapjogok védelmének egyik sajátos, az eseti jogalkalmazói döntésekhez kapcsolódó eszközeként tekintenek rá.^[39] A jogalkalmazás alkotmányos kontrolljának ismerik el.^[40] Az alkotmányjogi panasz mind a jogirodalomban, mind a gyakorlatban az alkotmányos jogok (elsődlegesen az alapjogok) védelméhez fűződő jogintézményként jelenik meg.^[41]

Az alapjogoknak az a funkciója, hogy védje a saját tárgyi védelmi körébe tartozó magatartásokat. A védelem az alkotmányjogi panasz révén tud megvalósulni.^[42] Az alkotmányjogi panasz egy olyan intézmény, amely világszerte elterjedt az alkotmánybíráskodást meghonosító országok körében. E jogintézmény előfordulása Európában a leggyakoribb.^[43] Alkotmányjogi panasz alatt alapvetően az alapjogaiban sérelmet szenvedett egyén vagy szervezet által benyújtott – az alkotmánybíróság eljárásának megindítására szolgáló – eszközt értjük, amely valamely egyedi vagy normatív állami aktus ellen irányul, és adott esetben az aktus alkotmányellenességének megállapításához, valamint a benyújtó egyéni jogsérelmének orvoslásához vezethet. A panasz tárgya valamilyen állami

cselekmény vagy mulasztás lehet, a törvényhozó, végrehajtó vagy igazságszolgáltatási hatalmi ágba tartozó szerv egyedi vagy normatív aktusa ellen.^[44]

VII. Az alkotmányjogi panasz hazai ismertetése

A magyar alkotmánybíráskodás az 1989-es rendszerváltással kezdődött meg. Az Alkotmánybíróság létrehozásáról 1989-ben hozott határozatot az Országgyűlés. Még abban az évben megválasztotta első öt tagját, és a testület 1990. január 2-án meg is kezdte működését. Ezzel egyidejűleg jelent meg Magyarországon az alkotmányjogi panasz. Ennek a panasznak elég szűk volt az alkalmazási köre, kizárólag abban az esetben volt lehetőség a benyújtására, ha az indítványozó ügyében alkotmányellenes jogszabályt alkalmaztak.^[45] Ebből adódóan a régi szabályozás csak a tételes jog alkotmányossági felülvizsgálatra adott lehetőséget, azonban példaként felhozható egy kivételes eset a 2012-es év előtt, amikor az Alkotmánybíróság élt a valódi alkotmányjogi panasz lehetőségével. Az 57/1991. (XI.8) AB határozat meghozatalakor élt ezzel a lehetőséggel, az úgynevezett Jánosi-ügyben.^[46] Alkotmánytörténeti szempontból fontos kifejtteni a híres Jánosi-ügyet, amikor is az Alkotmánybíróság a 20 éves gyakorlata során megpróbált kitörni az alkotmányos rend absztrakt örök szerepéből azzal, hogy megsemmisítette az indítványozó által kifogásolt bírósági ítéleteket, erre irányuló hatáskör hiányában.^[47]

Az eljárásjogi szabályok megalkotása egyúttal meghatározta az Alkotmánybíróság későbbi gyakorlatát: a testület a felülvizsgálat korlátozott jellegét ismerte el, a bírói jogértelmezést nem tekintette a panasz eljárás tárgyának. Ezzel az alkotmányjogi panasz utólagos normakontroll funkciója vált hangsúlyossá.^[48] Az Alaptörvény hatálybalépését követően jelentős változások következtek be. 2012-ben megjelent egy új intézmény, a valódi alkotmányjogi panasz. Magyarország 2012. január 1-jén hatályba lépő Alaptörvénye megteremtette a bírói döntések Alaptörvénnyel való összhangja vizsgálatának és megsemmisítésének lehetőségét. Az alkotmányjogi panasz „valódisága” abban áll, hogy az Alkotmánybíróság hatáskörrel rendelkezik az alapjogot sértő egyedi jogalkalmazói aktusok alkotmányossági felülvizsgálatára és megsemmisítésére is.^[49]

Az európai alkotmánybíráskodás fejlődéstörténete alapján megkockáztatható az a kijelentés,

hogy a modern kori alkotmánybíróság akkor tekinthető teljes értékűnek, ha felülvizsgálatának hatósugara a jogalkotás teljessége mellett kiterjed a jogalkalmazásra is.^[50] Az alapjogvédelmi rendszer megfelelő működéséhez elengedhetetlenek azok az alapjogvédelmet ellátó intézmények, melyekhez az alapjogaiban sértett személyek bizalommal fordulhatnak. Az alapjogvédelmi rendszer intézményi oldala két komponensből tevődik össze. Egyrészt közjogi alapjogvédelmet ellátó intézményrendszerekkel, másrészt a magánszférában tevékenykedő civil és érdekvédelmi szervezetek összességével jellemezhető.^[51]

VII. Összegzés

Jelen tanulmány célja az volt, hogy elsődlegesen a magyar, de a német alkotmányjogi panasz alapjogvédelmi rendszerben betöltött szerepét bemutassa. Ahogy arról is szó esett a tanulmányban, Magyarország Alaptörvényének hatálybalépésével a hazai jogorvoslati rendszer alapjaiban alakult át. Az Alaptörvény hatálybalépése előtt az alkotmányjogi panasznak csak korlátozott típusai léteztek, de a 2012-es év alapjaiban változtatta meg az alkotmányjogi panasz alapjogvédelmi megítélését.

[1] Csink Lóránt – Fröhlich Johanna: Mire lehet alkotmányjogi panaszt alapítani? MTA Law Working Papers 2017/25.

[2] HAMZA Gábor: Az európai magánjog fejlődése, Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest, 2002, 157-162

[3] lásd bővebben: Ouk Varinic: Az alkotmányjogi panasz érvényesülése a német és hazai jogrendben.

In: Miskolczi_Bodnár Péter (szerk.): Jog és Állam 24. szám, XIV. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója, Patrocinium Kiadó, Budapest, 2019. 303-313.; Ouk Varinic: Az alapjogvédelem eszköze. A magyar, német és a spanyol jogrend összehasonlító elemzése. In: Jogelméleti Szemle 2020/1. szám http://jesz.ajk.elte.hu/2020_1.pdf [letöltve: 2020.08.07.]

[4] Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon, Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 227-228.

[5] Arató Balázs: Alkotmányjogi panasz a német jogrendben, különös tekintettel a befogadhatóság kérdésére. In: Alkotmányjogi panasz – a hatáskörrel kapcsolatos kérdések tanulmánykötet. Budapest, 2019. 502-516.

[6] Arató Balázs – Cservák Csaba: A német alapjogvédelem és az alkotmánybíráskodás rendszeréről. In: Jogelméleti Szemle 2020/2. szám 3-15. http://jesz.ajk.elte.hu/2020_2.pdf [letöltve: 2020.08.07.]

[7] Cservák Csaba és Arató Balázs ezen álláspontot képviselik

[8] Tóth J. Zoltán: A pozitív jogi normák bírói értelmezésének módszertana. In: Jogtudományi Közlöny, 2012/3. szám 105. Hivatkozik rá: Arató Balázs – Cservák Csaba: A német alapjogvédelem és az alkotmánybírászkodás rendszeréről. Jogelméleti Szemle 2020/2. szám http://jesz.ajk.elte.hu/2020_2.pdf [letöltve: 2020.08.06.]

[9] Arató Balázs – Cservák Csaba: A német alapjogvédelem és az alkotmánybírászkodás rendszeréről. In: Jogelméleti Szemle 2020/2. szám 3-15. http://jesz.ajk.elte.hu/2020_2.pdf [letöltve: 2020.08.07.]

[10] „(3) Die nachfolgenden Grundrechte binden Gesetzgebung, vollziehende Gewalt und Rechtsprechung als unmittelbar geltendes Recht.”

[11] Rainer Wahl: Der Vorrang der Verfassung und die Selbständigkeit des Gesetzesrechts, NJW 1984, 401 és ssk

[12] Arató Balázs – Cservák Csaba: A német alapjogvédelem és az alkotmánybírászkodás rendszeréről. In: Jogelméleti Szemle 2020/2. szám 3-15. http://jesz.ajk.elte.hu/2020_2.pdf [letöltve: 2020.08.07.]

[13] Arató – Cservák i.m 3-15. http://jesz.ajk.elte.hu/2020_2.pdf [letöltve: 2020.08.07.]

[14] Ld. Pokol Béla: *Generális bírászkodás versus specializált bírósági rendszer – Az alkotmánybírászkodás egy dilemmájáról*, Jogelméleti szemle 2014/2. sz., 2.

[15] Tilk Péter: Az Alkotmánybíróság hatásköre és működése. PTE ÁJK, Pécs 2005. 199.

[16] Halmai: i.m. 46.

[17] Vincze Attila – Csuhány Péter – Sonnevend Pál – Jakab András: Az Alkotmánybíróság. In: Az Alkotmány kommentárja I. Századvég Kiadó, Budapest 2009. 1143.

[18] Gesetz über das Bundesverfassungsgericht 93.§

[19] Bodo Pieroth: Artikel 93. In: Jarass, Hans D.- Pieroth, Bodo: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 2000. Rn. 38.

[20] Dr. Sönke E. Schulz; Lorenz von Stein-Institut für Verwaltungswissenschaften; in: Lösungsskizze der Verfassungsbeschwerde 4.

- [21] Tóth J. Zoltán: Jogalkotás, jogalkalmazás és alkotmánybírászkodás – az igazságosság érvényesülése és érvényesíthetősége a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában. In: Balla Péter (szerk.): Etikus közgazdasági gondolkodás és versenyképesség. Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2016. 200.
- [22] Csink Lóránt: Mozaikok a hatalommegosztáshoz. Budapest, Pázmány Press, 2014. 111.
- [23] Tóth (2016) i.m. 200.
- [24] Fruzsina GÁRDOS-OROSZ: The Hungarian Constitutional Court in Transition – from Actio Popularis to Constitutional Complaint. Acta Iuridica, 2012/4. 306.
- [25] Csink i.m. 111.
- [26] 22/1996. (VI.25.) AB határozat
- [27] 2011. évi CLI. tv. 25.§ és 26. § (1) (2) bekezdés
- [28] Sulyok Tamás – Szakály Zsuzsa: Az alkotmányjogi panasz jogorvoslati jellegének bővülése. In: Balogh Elemér (szerk.): Számadás az Alaptörvényről. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2016. 359.
- [29] G. Karácsony Gergely: A közvetlen alkotmányjogi panasz a magyar jogrendszerben. In: dr. Gábor Zsolt (szerk.): Alkotmányjogi panasz – a hatáskörrel kapcsolatos kérdések. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019. 188
- [30] G. Karácsony i.m. 188.
- [31] Vincze Attila – Herbert Küpper: Összefoglaló és tanulságok. In: dr. Gábor Zsolt (szerk.): Alkotmányjogi panasz – a hatáskörrel kapcsolatos kérdések. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019. 84.
- [32] Orbán Endre: A bírói döntések ellen benyújtott alkotmányjogi panaszok tapasztalatai. Pázmány Law Working Papers, 2016/20. 8.
- [33] Bragyova András: Az alkotmányjogi panasz fogalma. In: Ünnepi kötet Sári János egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére, 2008. 70.

[34] Bodnár Eszter – Szalbot Balázs: A konkrét utólagos normakontroll és az alkotmányjogi panasz eljárások összefüggései. In: dr. Gábor Zsolt (szerk.): Alkotmányjogi panasz – a hatáskörrel kapcsolatos kérdések. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019. 161-162.

[35] Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon, Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 227-228.

[36] lásd bővebben: Chronowski Nóra: Az alkotmánybíráskodás (JURA, 7. évf. 2. szám)

[37] Sulyok Tamás: Az osztrák Verfassungsgerichtshof és a magyar Alkotmánybíróság utólagos normakontrollt érintő hatáskörei. Alkotmánybírósági szemle 2011/1. szám. Forrás: Jogkódex

[38] PEINE, Franz-Joseph: § 57 Das Grundrechtseingriff. In: MERTEN, Detlef – PAPIER, Hans-Jürgen (szerk.): Handbuch der Grundrechte in Deutschland und Europa. III. Heidelberg: C. F. Müller, 2009, 89.

[39] A teljesség kedvéért itt utalni kell arra, hogy alkotmányjogi panasszal általában a közhatalom, így az igazságszolgáltatás, a közigazgatás és a törvényhozás aktusai támadhatók [lásd: Alkotmánytan 446, Az Alkotmány kommentárja (szerk: Jakab András) I. kötet, Századvég Kiadó, Budapest, 2009 (a továbbiakban: Az Alkotmány kommentárja), 1143. o.]. A törvényhozás aktusai a jogalanyok vonatkozásában ugyanakkor tipikusan az eseti jogalkalmazás eredményeként válnak kikényszeríthetővé. Ezért a törvényhozás aktusainak alkotmányjogi panasszal történő támadása rendszerint az azt realizáló igazságszolgáltatás és közigazgatás aktusai alapján történhet meg.

[40] Schmidt Péter: Az Alkotmánybíróság és a központi államszervezet. In: Alkotmánybíráskodás. Unió Kiadó, Budapest, 1993 (a továbbiakban: Schmidt), 191. o.; Halmai Gábor: Az alkotmányjogi panasz – jelen és jövő? Bírák Lapja 1994/3-4. sz. (a továbbiakban: Halmai), 46. o.

[41] Rácz Attila: Az alkotmányos jogok védelme és az alkotmányjogi panasz. Acta Humana 1992. No 8., 32. o.; Tilk Péter: Az alkotmányjogi panasz, mint a bíróságok és az alkotmánybíróság eljárásának kapcsolódási pontja. Bírák Lapja 2002/2. sz. (a továbbiakban: Tilk), 59. o., Alkotmánytan (szerk.: Kukorelli István), Osiris Kiadó, Budapest, 2007 (a továbbiakban: Alkotmánytan), 459. o., Bragyova 71; 65/1992. (XII. 17.) AB határozat (ABH 1992, 289, 291.)

[42] GRAF VON KIELMANSEGG, Sebastian: Grundfälle zu den allgemeinen Grundrechtslehren. JuS 2009/1. 20.

[43] Tóth Judit – Legény Krisztián (szerk.): Összehasonlító alkotmányjog. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest 2006. 271.

[44] Bodnár Eszter: Az alkotmányjogi panasz – intézménytörténet és nemzetközi kitekintés In: Bitskey Botond – Török Bernát (szerk.): Az alkotmányjogi panasz kézikönyve. Budapest, HVG – ORAC, 2015. 19.

[45] Alkotmányjogi panasz – hogyan jutsz el a lépcső tetejére?
<http://arsboni.reblog.hu/alkotmanyjogi-panasz-hogyan-jutsz-el-a-lepcso-tetejere>[2020.05.20]

[46] 57/ 1991. (IX.8) AB határozat

[47] Zakariás Kinga: A bírósági határozatok ellen irányuló alkotmányjogi panasz a Német Szövetségi Alkotmánybíróság Esra határozatok tükrében.
https://alkotmanybirosag.hu/uploads/2017/05/absz_2011_2.pdf (2020.05.20)

[48] Darák Péter: Az Alkotmánybíróság és a Kúria kapcsolata a valódi alkotmányjogi panaszok tükrében. In: Vokó György (szerk.): Tanulmányok Polt Péter 60. születésnapja tiszteletére. Budapest, HVG-ORAC, 2015. 240-241.

[49] Köblös Adél: Milyen jogvédelmet nyújt az alkotmányjogi panasz? In: *Alkotmánybírósági Szemle, 2010/1. szám*

[50] Herbert Bethge: Die Materiellen Verfassungsstreitigkeit zwischen Verfassungsgerichtsbarkeit und Fachgerichtsbarkeit. In: Wolfgang Roth – Peter Baumeister – Josef Ruthig (szerk.): Staat, Verwaltung und Rechtsschutz. Festschrift für Wolf – Rüdiger Schenke zum 70. Geburtstag. Berlin, Duncker & Humblot, 2011. 69.

[51] Naszladi Georgina: Alkotmányjogi panasz a magyar alapjogvédelem rendszerében (Doktori értekezés) Pécs 2016. chrome-extension://oemmndcbldboiebfnladdacbfmadadm/https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/14545/naszladi-georgina-phd-2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2020.06.10)